

HÉT ÉV UTÁN

FEHÉR FERENC: *Vasfű*.

Forum, Újvidék, 1973.

Fehér Ferenc legutóbbi két könyvéről írva¹ már módunkban állt jelzés-szerűen érintenünk azt a szokatlanul hosszú időszakot, amely a szerző legutóbbi verseskötetétől elbalt, bár nem igyekeztünk ebből a tényből következtetéseket levonni a Fehér Ferenc-i költészet hullámvölgyéről vagy jellemzőinek alapvető változásáról. A verseskötetek megjelenésének gyakorisága ugyanis nem értékmérő kategória egy költő alkotói munkájában, az Ady vallotta »minden évben egy kötet« elsősorban alkati kérdés, s napjainkban nagyon kevesen vállalkozhatnak az évenkénti vagy legalábbis gyakoribb verseskötet-publikációra.

Az 1966-ban megjelent *Delelő* című, válogatott verseket tartalmazó köteté óta szerzőnk érdeklődése — gyermekvers-publikációin kívül — a próza felé is megnyilvánult, könyv formájában kiöztette naplójegyzeteinek válogatását, kiadott egy ifjúsági regényt és egy kis füzetnyi emlékező prózát szabadkajai diákéveiről. A próza területein tett lépései ellenére Fehér Ferencet továbbra is alapvetően költői alkotóként tartja számon a kritika, ezért vettük kezünkbe érdeklődéssel most megjelent verseskötetét. Hét év nem kis idő egy költői pályán, eredményei pedig — különösen, ha olyan alkotóról van szó, akinek költészete irodalmunknak egy fejlődési szakaszára is rányomta bélyegét — a külkereskedő életmű egészének szempontjából, de irodalmunk helyzetképe tekintetében is fontos. A költői életút delelőjén túlhaladva ugyanis a következőzetes Fehér Ferenc-i alkotói szemlélet versbéli megnyilatkozásai nem egy tanulság levonása felé megnyithatják az utat. Ez pedig nem elhanyagolható sem saját költészete, sem a nyomdokain indult fiatalabb költők, de költészetünk egész szempontjából sem.

Fehér Ferenc költészete az elmúlt hamedfél évtized során nem egy esetben készítette állásfoglalásra a kritikát.² Tanulmányok és kritikák sora vall arról, hogy ez a költészet memcsak az alkotók között talált követőkre és tagadókra, hanem a jugoszláviai magyar költészet kritikáit is élenken foglalkoztatta. A megítélés mikéntje szinte leolvasható pontossággal mutatja irodalmunk erő- és értékviszonyainak alakulását-módosulását az elmúlt huszonöt év folyamán, a Fehér Ferenc-i költői szemlélettel szembeni pro vagy kontra állásfoglalás nemzedéki és irodalomszemléleti elkötelezettséget jelentett. Viszonyító kategóriává vált ez a költészet kritikánkban, erővonalainak meghatározására, értékeinek, hatásának elemzésére tanulmányok és a napi kritika is vállalkozott.

A kezdő Fehér verseskötetei hihetetlen sajtót kaptak, az ötvenes évek szinte minden figyelő kritikus tolla elmondta róla véleményét. Ezekből az írásokból nemritkán a mértékértartás hiánya nyilvánkozik meg, a támogatásnak olyan hangvétele, amely a hatvanas években föllépő új generációt eleve konfrontálásra készítette. Az ötvenes évek kritikája »Vajdaság költőjeként, igazí jellegének megszólatatójaként« méltatta költészetét, »a mi költőinknek« nevezte, akinék »költészetében a mi világunk szóllalt meg«, »tájunk rapszódiaja«. A »költészeté lényegített Vajdaságot« olvasta ki a kritika verseiből, ezzel egy mítoszt is megindított: a táj és Vajdaság költészetbe emelésének egyedül lehetséges módszerét látva ebben a költészetben.

1. Az összegezés felé. Kilátó, 1972. nov. 25.
Lírai vallomás a gyerekkorról. Uzenet, 1973. január.
Regény — tanulságokkal. Kilátó, 1973. jan. 6.

2. Bibliográfia: Híd, XXXII. évf. (1968), 956.

Az ilyen módon affimált értékrendszer azonban csak az ötvenes évek végéig, illetve a hatvanas évek elejéig tarthatta magát, irodalmunk látóhatárának szélesedésével, a költői látás és láttatás új lehetőségeinek felfedezésével Fehér Ferenc költészete mellett egy új felfogás, a »Vajdaság-lényeg« egészen más átélése és költői kivetítése kereste az affimálás lehetőségét. Az új nemzedék számára Fehér alkotói szemlélete távol állt már, ezért a vele szembeni kritikai magatartás is az újraértékelés jegyében nyilvánult meg, nemritkán ugyanolyan mértéktartás nélkül, mint az ötvenes években — csak, természetesen, ellenkező előjellel.

Az új nemzedék egyik kritikusa a *Bízó szerelemmel* című kötet kapcsán úgy látta,³ hogy Fehér Ferenc »régi talaja, a falu, kicsúszott lába állól, a város nem tud szívbe mélyébe lopózni... a választékos nyelv, a szépen összeválogatott szavak elgurulnak, meghalnak, nem tudnak testet öltetni.« Az egyik kritika által kiépített mítoszt a másik kritika igyekezett lerombolni, ez a kétféle viszonyulás azonban irodalmunk két korszakát is jelenti. Az első a felfedezés örömeivel és túlzásaival avatta méntékaadóvá ezt a kötetet, a későbbi pedig, az új költői törekvések ismeretében és az új lírai fegyvertár birtokában igyekezett — türelmetlenségtől sem mentesen — az őt megillető helyre tenni Fehér Ferenc költészetét.

Az új költői törekvések affimálódásával a háború utáni hazai magyar költészet egészének vizsgálata is szükségesnek mutatkozott. Költészetünk térképének megrajzolásánál aztán — immár harmadszor is — a Fehér Ferenc neve jellezte költői világlátás újbóli elemzésére is sor került. A jugoszláviai magyar költészetéről szóló egyik, 1966-ban publikált tanulmányában a Fehér Ferenc-i költészet »új modorosságnak« nevezi a szerző, de egyfajta »érdekes programot« lát benne; a Vajdaság-látás fehéri megvalósulását azonban nem tudja elfogadni, »a kor és az egyén dialektikus és dramatikussá küzdelmének költői látomássá növesztését« kéri számon tőle. A hazai magyar lírát elemző későbbi terjedelmes tanulmányok is sonra szembenéznek a Fehér Ferenc-i költészetrel, de ezúttal már zömükben a türelmetlenségtől mentes, higgadt obszerváció hangján. Ezt a fajta költészetet az új törekvéseken alapuló esztétikák természetesen nem sorolták a követendő irányok közé, de a vele való szembenézéssel — mint egy szemlélet evidens költői megvalósulásával — számoltak, tehát értékeinek is keresték a helyét a hazai magyar líra tablóján.

A versei körüli kritikai villongások zárkóztató tették az érzékeny alkotó költőt, a lírájában megindult átalakulás, amely az új — városi — életformával és annak konzekvenciáival kereste új tartalmait és kifejezési formáit, lelassult; a költő is nem egy versében elemezte a megtett út tanulságait. A *Vasfű* előtti legutóbbi verseskötete válogatott verseket adott ki, mintegy szemlélet tartva a majd húsz év legmaradandóbbnak vélt alkotásai fölött. A válogatott versek kötetét nem hazai kritikus állította össze, ez a tény is igen jellemző mozzanata irodalmunk tíz év előtti erő- és értékviszonyainak.

A *Delelő* óta a *Vasfű* az első verseskötete Fehér Ferencnek. A hétéves szelcsönd azonban csak látszólagos volt, a költő tovább írta verseit, de abból alig publikált valamit. Új kötetét e hét év termését összegezi.

Fehér Ferenc nem teremt másik költői világot új kötetében. Az a talaj, ahonnan költészetének gyökerei az éltető nedvet szívták, a *Vasfű*ben is ugyanaz: világunknak, a Vajdaságnak képe, emberei, falvai, történelme munkál inspiráló erőként e versek java része mögött. De ez már az emlékezés prizmáján át bontott Vajdaság-élmény, ezekben a versekben már érezhetően megvan az a távolság, amelyből e »kis ország« vagy »maroknyi ország« egész sorsdöntő szerepe lemérhető a Fehér Ferenc-i költészet síkján. A *Vasfű* versei nem a világ költői újratemtésére vállalkoznak, a költői elhivatottságnak, a költői létezésnek célját és értelmét próbálják meg ismételtén megfogalmazni. Főlbulkban ezekben a versekben a haza fogalmának

3. Utasi Csabának a *Bízó szerelemről* írt kritikája: *Kontrapunkt* (Symposion 61—63). Symposion Könyvek 3, Forum, Újvidék, 1964. 251.

meghatározási kísérlete, azé a hazáé, amely a költőben a »vállalt számki-
vetettség« képzetét asszociálja a szimbolikus jelentésű *Partifecskék* című
versben.

*»ittfogta őket valami,
pedig lehetek volna ők is
az ég madarai...«*

— mondja a madárjellekép áttételén át költészetéről, s a világhoz ragaszkodá-
sában feltűnik a Fehér Ferenc-i költészet egyik ismert motívuma: a hűt-
lenné vált és messzire került adós képzete:

»Csak én vagyok még adósuk«

— írja le a szülők és a szülőöld kapcsán, arról a szülőföldről, amelyről,
így vall a kötet egyik legszebb versében:

*»Megnyugvásom világos völgye,
madarak folyója, nyári út;
szitakötőszárny s most és örökre,
én vagyok a szomjúság s a kút.*

*Kik már mélyen lent pihentek,
vagy felhőzitek egem —
ezt a fekete nyári csöndet,
ezt hagyjátok nekem.«*

(Madarak folyója)

Költészete a jelenben azonban a városba teszi át színhelyét, a fálusi
édenből való kiszakadás végérvényesen lezárult. A »megbomlott harmónia«,
amelynek jegyében ez a költészet indult, ma sem sima, nyugodt víztüskör:
hullámverése — igaz — csillapult, de továbbra is ott gyűrűzik Fehér köl-
tészetében. Az elveszett éden helyett új éden nincs, a régít pedig csak
idézni lehet már, faggatni az emlékezetben megmaradt képét.

Az új világ befogad ugyan, de nyugalmat nem hoz. A félelem és bűn-
tudat mandos a betonrengetegben, ahol az ember »fedezékben« van, innen
figyelheti csak »lesipuskásként« a világ borzalmaút; ebben a költészetben
az ember »szemtanú« — aktív alakító-változtató szándék nem fűti. A féle-
lem az alapszíne az új világnak.,

*»valaki itt van még velem,
s les, ittragadt menekülőt...«*

— írja a *Félelem* című versében.

Költői útjának delén Fehér Ferenc ismételt kísérletet tesz arra, hogy
költői énjét megfogalmazza, összefoglalja krédóját. Két igen szép megva-
lósulását találjuk ennek az új kötetben, *A menekült Lót* és a *Higany* címűt.
Közülük az utóbbi új színt jelent ebben a költészetben, az anorganikus
tárgyi világból vett szimbólumai elűtnek az ismert Fehér Ferenc-i lexi-
kától. A *Hamuban sült pogácsa* című versében egyértelműen fejti ki ars
poeticaszerűen költészetét:

*»Csak addig jó útravalónak,
amíg érzem ízét a szónak,
csak addig kapok új erőre,
amíg másnak török belőle.*

*Adom bandukolónak,
Merész legkisebb fiúnak —
barangolhasson sokáig,
egész az égig érő fáig.«*

Közösségi ihletésű költészet Fehér Ferenc költészete, éltető eleme az olvasóval való kommunikáció, nélküle nem létezhetne; ezt világosan meg is fogalmazza a költő egyik versében:

»Hang, mely úgy hörren át a torkon,
s ha nem lesik, felét se mondom,
magamba fojtom, mert az asztal,
s a négy fal megcsal, míg vigasztal.«

(Szó és szerep)

Anakronisztikus-e napjainkban az ilyenfajta szerepvállalás? — tehetnénk fel a kérdést. Ha Fehér Ferenc költészetének közönségsikerét, népszerűségét tekintjük, akkor nemmel kell válaszolnunk. Ez a költészet ugyanis soha nem tagadta le — nem is volt szándékában — azt a peretenzióját, hogy ne csak az olvasónak, hanem az olvasó nevében is beszéljen. Egyes fázisaiban tablóigényűvé szélesedett ez a költészet, egészében akarta a költészetbe emelni a Vajdaságot, s történelme egyik szakaszának is krónikása is megkísérelt lenni. Ennek a vállalkozásnak jelentős költői eredménye a *Jobbágyok unokái* című önéletrajzi lírai vallomás, amely nemrégiben jelent meg újonnan írt fejezeteivel kiegészítve. (Új címe *Egy kiskirály kunyhójából.*)

Futólagos vázlatunkban mindenképpen meg kell említenünk, hogy az új kötet a mai magyar költészet jelentős képviselői által művelt versépítkezési módszerekkel is kísérletezik, a *Golnik* és a *Hó és halál* című verseiben a grammatikai személyek, illetve a szórend variációinak költői kifejezésbeli lehetőségeit kutatja. A *Golnik* különben B. Szabó György emlékének állít emléket, mintegy experimentumaként a grafika és a verssé oldott grafikai variáció párbeszédének, a *Hó és halál* pedig Vörösmarty nagy költeményének, az *Előszónak* egyik sorát bontja tovább.

Summázva vázlatunk észnevételeit: a *Vasfű* Fehér Ferenc költészetének kontinuitásában nem jelent törést, inkább e költészet eredményeinek és sajátosságainak további mélyítését. Az azonban bizonyos, hogy a válogatott versek kötetében, a *Delelőben* jelzetként már megmutatkozó továbblépési kísérlet irányai ebben a kötetben világosan kirajzolódnak.

JUNG KÁROLY

ÉGETNI NEM

BRASNYÓ ISTVÁN: *Szociográfia; Égetni viszik?*

Forum, Újvidék, 1973.

A közhittelelem szerint kizárólag csak a kivételesen nagy tehetségeknek, egy értékes alkotóéletre visszaillesztő, 'babérkoszorús írónak-költőnek adatik meg a sorstól az a kegy, hogy egyidejűleg két műve is napvilágot lásson.

De annak sem adatik meg mindig.

Mármost Brasnyó István legújabb két könyvével kapcsolatban akaratlanul is a főntebb leírtakra kell gondolnunk. Pontosabban arra, hogy Brasnyó vagy kivételesen nagy tehetség, (hiszen előző könyvein is alig száradt még meg a nyomdafesték), vagy arra kényszerülünk gondolni némi sápadással, hogy Brasnyót mint